

Željko Mardešić – živi glas Koncila¹

Špiro Marasović

e-mail: spiro.marasovic@st.htnet.hr

Ma koliko bila istina da krjepost poniznosti i samozataje u kršćanstvu kotira visoko, također je istina da jednako visoko kotiraju i izjave poput: »prođi zemljom tako da na njoj ostaviš trag!«, »neka svijet nakon tvoje smrti ne bude takav kao da tebe na njemu nikad nije bilo!« i sl. I ma koliko se na prvi pogled činilo da su ove i ovakve misli previše samodopadne, previše ambiciozne i kao takve, da su u neskladu s kršćanskom skromnošću i poniznošću, ipak nije tako. Jer, dijalektika se kršćanskoga života ne očituje samo u napetosti između »već« i »još ne« – vlastitoj kraljevstvu Božjem – nego i u sinergijskoj napetosti između Božje milosti i naše subjektivnosti u kojoj smo mi istodobno i subjekt i sredstvo djelovanja. Ta dijalektika, naime, postoji i između one: »Kad izvršite sve što vam je naređeno, recite: Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti« (Lk 17, 10) i one druge: »Vi ste sol zemlje ... Vi ste svjetlost svijeta... Tako neka svijetli vaša svjetlost pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima« (Mt 5, 13. 14). Koliko je teško istodobno držati u rukama oba kraja ovoga dijalektičkoga štapa, tj. i svijest vlastite beskorisnosti i potrebu činjenja vlastitih dobrih djela, svjedoči, među ostalima, i slučaj Martina Luthera koji se na njemu tako slomio da se opredijelio isključivo za milost – *sola gratia!* A kad se ovoj bitno dijalektičkoj strukturi kršćanske vjere pridoda još i okolnost da se ona živi i ostvaruje na prostoru koji nekoć nije bio samo »predziđe kršćanstva« nego ujedno i predziđe islama, predziđe komunizma,

¹ Ovo je tekst Slova koje je autor izrekao na okruglom stolu *Dijalogom do mira*, održanom na Visovcu 17. lipnja 2005. godine, na kojem je ujedno predstavljen i zbornik radova istoga naslova, a sve u čast Željka Mardešića, kojemu je prošle godine Splitsko sveučilište dodijelilo znanstveni naslov počasnoga doktora humanističkih znanosti.

nacizma, fašizma..., riječju, do te mjere predziđe svega i svačega da ga mirno možemo smatrati područjem za eksperimentiranje povijesti, tada možemo barem donekle razumjeti zbog čega je u mnogim glavama na ovim prostorima sadašnjost zapravo kriptonim za prošlost, a budućnost sinonim za sadašnjost. A tek kad to shvatimo, imamo prave koordinate u koje možemo smjestiti život i djelo Željka Mardešića, alias Jakova Jukića, čovjeka, katoličkog kršćanina i intelektualca.

Željko Mardešić dakle, živi i djeluje u okolnostima koje – već samo po sebi teško i zahtjevno – poslanje katoličkoga kršćanina na specifičan način dodatno otežavaju. Eksperimentalni karakter povijesnoga vremena na ovim prostorima, naime, tijekom dugih stoljeća pravi pritisak na mozak svakoga novog naraštaja ne bi li se okanio dijalektičkoga mišljenja tako što će, zanemarivši tezu i odbacivši sintezu, svu svoju energiju usredotočiti na – antitezu! Zato je ovdje oduvijek bilo na cijeni ono »protiv«. Apriorna, apologia *pro domo sua*, uz estetski i intelektualno neambicioznu eristiku, jest roba koja se na ovim područjima traži. Više, naime, od vlastite istine istražuje se tuđa laž; više od vlastite snage tuđa slabost; više od vlastite dobrote tuđa zloća i sl. Stoga i ne začuđuje što je događajem Drugoga vatikanskoga sabora, Crkva u ovim krajevima bila toliko zatečena da duh toga Koncila ovdje nije pravo zaživio ni nakon 40 godina. Jer, Koncil se dogodio pod geslom i pitanjem »Crkvo, što ti kažeš o sebi?«, a takav način postavljanja pitanja tu nije uvriježen. Naprotiv, u ovim je krajevima bilo i ostalo zanimljivo uglavnom ono što drugi kažu o Crkvi i što Crkva kaže o drugima: inovjercima, komunistima, masonima i sl., tj. o svojoj antitezi, o neprijateljima, a ne što ona govori sebi i drugomu o samoj sebi. Na Koncilu, međutim, Crkva prebacuje naglasak s kršćanske antiteze – tj. od svojih adversarija – na samu sebe, na svoje vlastito bogatstvo i poslanje, tj. na kršćansku tezu koja je otvorena za jednu novu kulturnu i civilizacijsku sintezu. Takvo koncilsko polazište temelj je Mardešićevu zagovaranju dijaloga sa svim ljudima dobre volje, neovisno o političkoj opciji, svjetonazoru, vjerskoj pripadnosti i sl., što je ipak nešto sasvim drugo i drukčije od gotovo folklorne fiksiranosti na antitezu koja je sama sebi svrhom.

Iz potrage za odgovorom na pitanje »Crkvo, što ti kažeš o sebi?« nastao je temeljni dokument Drugoga vatikanskoga sabora, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, iz kojeg su

deducirani drugi strateški dokumenti istoga Koncila kao što su, primjerice, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* i Deklaracija o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*. U *Lumen gentium* Crkva je, iskoračivši i misaono iz *societas* – pa i one *societas perfecta!* – u *communio*, prepoznala sebe kao Božji narod, većinski satkan od kršćanskih laika, što će reći da je prepoznala sebe kao takvu zajednicu koja je svojim zajedništvom povratila laikatu njegovo iskonsko eklezijalno dostojanstvo. To je eklezijalno otkriće laikata bilo toliko neočekivano i novo da je Koncil – uz njegovo teološko lociranje unutar *Lumen gentium* i praktičku usmjerenost u *Gaudium et spes* – držao potrebnim donijeti još jedan poseban Dekret o apostolatu laika, *Apostolicam actuositatem*. Dakako, Crkva koja je na ovakav način »otkrila« svoj laikat nije mogla a da i sama ne bude svojevrсно »otkriće« za te iste laike. Željko Mardešić jedan je od tih i takvih katoličkih laika koji je u *Lumen gentium* našao odušak za svoju vjeru, u *Dignitatis humanae* vjernički odušak za svoju ljudskost, a u *Gaudium et spes* i *Apostolicam actuositatem* nadahnuće i normativni okvir svoga ljudskoga i kršćanskoga poslanja.

Iako po zvanju pravnik, Željko Mardešić po svojoj je znanstvenoj, fundamentalnoj opciji sociolog religije. Tà, već puko spominjanje njegova imena među znalcima odmah asocira na sociologiju religije, jer gotovo da se to ime i ne izgovara bez onoga »poznati splitski sociolog religije«. Pa ipak, ni sociologija religije za koju se stručno opredijelio, ni pravo za koje se stručno školovao, za Željka Mardešića nisu imali značajku životnoga poslanja. Naprotiv, pravnička aktivnost omogućivala mu je tek privređivanje nužnih sredstava za život, a sociologija religije ponudila mu je tek najprikladniji početni okvir punijega vjerničkog angažmana. Naime, uvodno spomenuta načelna dijalektika kršćanske vjere – inkarnirana u navedenu specifičnost ovoga prostora i vremena, a poticana Željkovim prirodnim darovima i sklonošću – kao da ga je predodređivala za ovu struku. No, kako je metodološki postupak sociologije religije kao znanosti umnogome objektivirajući, pa utoliko i neadekvatan objektu koji istražuje, Mardešić je kao kršćanski i katolički vjernik pronašao prikladniji način istraživanja religijskoga fenomena u društvu, i to u kontekstu fenomenološke metode, točnije, u fenomenologiji religije, jer ovakvom pristupu religiji osobna vjera istraživača ne samo da ne smeta nego je na neki način preduvjet mogućnosti ispravna postupka. I tako je Mardešić, po

zvanju pravnik, snagom svojega vjerničkoga impulsa postao jedan od najuglednijih sociologa religije ne samo u Hrvatskoj nego i na području cijele bivše Jugoslavije, odnosno rodozačetnik fenomenologije religije na tim prostorima.

Znanstveni je opus Željka Mardešića impresivan, jednako kao i znanstvena ozbiljnost koja je u njega utkana, zbog čega je doista bilo »dostojno i pravedno« da mu na temelju takva opusa Splitsko sveučilište zaista i dodijeli naslov počasnoga doktora humanističkih znanosti. Spomenuti opus tvore:

- šest knjiga s ukupno 1 639 stranica teksta;
- suradnja u Općoj enciklopediji Jugoslavije i udžbeniku *Etika*;
- deset radova objavljenih u inozemnim znanstvenim časopisima na francuskom, talijanskom, slovenskom i sl.;
- 24 rada objavljena u zbornicima;
- osam radova objavljenih u *Bogoslovskoj smotri*;
- 62 rada objavljena u *Crkvi u svijetu*;
- deset radova objavljenih u *Obnovljenom životu*;
- po jedan rad objavljen u časopisima: *Svesci, Dijacovensia, Vrhbosniensia, Encyclopedia moderna, Pogledi, Naše teme, Marksističke teme, Sociologija, Filozofska istraživanja, Socijalna istraživanja, Europski glasnik i Gradina*;
- po dva rada u časopisu *Nova prisutnost* i u *Reviji za sociologiju*;
- po tri rada u časopisu *Društvena istraživanja* i u *Vjesniku Đakovačke i srijemske biskupije*.

Uz ovih 138 opsežnijih i posve znanstvenih radova, Željko Mardešić objavio je i više od 270 raznih članaka po katoličkim tjednicima i mjesečnicima. Njihov se broj jednostavno ne može točno utvrditi, jer ih Željko još uvijek kontinuirano piše i objavljuje, posebice u *Sujetlu riječi* i *Kani*.

No, kako su korijeni njegove znanstvene aktivnosti na području humanističkih znanosti bili i ostali vjernički i jer se u povijesnom pogledu na ovom podneblju očito sa svim i svačim više eksperimentira negoli s koncilskim duhom, Željko Mardešić se kao veliki zaljubljenik u taj Koncil, protokom vremena od sociologa i fenomenologa religije sve više promeće u teologa i koncilskoga proroka.

Objavljeni mu radovi, naime, sve više podsjećaju na krik čovjeka koji zbog pomanjkanja koncilskoga kisika, nekako sve teže diše. Odatle i njegova potreba da uvijek iznova tumači i ponavlja kako se na svjetskoj, europskoj, pa i na ovoj našoj političkoj, društvenoj, civilizacijskoj i kulturnoj sceni, posljednjih nekoliko stoljeća ipak nešto dogodilo i kako stoga ni ovdje sadašnjost ne smije biti kriptonim za prošlost, a budućnost sinonim za sadašnjost te da bez spoznaže i razumijevanja toga što se dogodilo nije moguće razumjeti ne samo Drugi vatikanski sabor nego ni stanje vjere i Crkve kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Odatle i njegova potreba da se nalazi, u prvom redu, među onima koji o temeljnim kršćanskim i koncilskim vrjednotama – kao što su ljubav, praštanje i pomirenje – ne želi samo javno govoriti nego te vrjednote i konkretno svjedočiti. No ovakav je angažman neusporedivo više od pukoga bavljenja znanošću. To nije puko zvanje, već životno poslanje, a svako poslanje, poglavito ovo i ovakvo, mora računati i na nerazumijevanje i na neprihvaćanje. Ovakvo poslanje mora biti spremno suočiti se i sa sablazni, što je Željko vrlo dobro iskusio. I dok tako, s jedne strane, kao uspješan znanstvenik i intelektualac uživa zavidan ugled, s druge strane, kao da poručuje kako zapravo nije to ono za čim je on svojim radom išao i svojim životom težio. Jer, njemu je uvijek bilo samo do toga da Crkva i na ovim područjima postavi sebi pitanje »Crkvo, što ti kažeš o sebi?« i da ona, onom istom ozbiljnošću i iskrenošću kojom je svjetska Crkva na to pitanje odgovorila na svjetskoj razini, odgovori i na ovim prostorima. No, takvo što se ipak nije dogodilo na očekivani način.

U svojem romanu *Put bez sna* Ivan Aralica piše: »Čovjek govori da bi utjecao na tok stvari, ali kad taj tok poprimi pravac s kojega ga nijedna sila ne može skrenuti, i takvo ubrzanje da ga ni jedna zapreka ne može zaustaviti, čovjek govori zbog sebe sama, za mir svoje duše i obraz u sutrašnjem danu«. Ako ovaj tekst apliciramo na život i djelo Željka Mardešića, onda bismo mogli reći sljedeće: Željko Mardešić nije netko poput fra Pavla Vučkovića, glavnoga junaka toga Araličina romana koji je predvodio seobu hrvatskoga puka iz Ramske doline u Sinjsko polje. Željko Mardešić jest bio i ostao predvodnikom katoličkoga laikata u Hrvatskoj u duhu Drugoga vatikanskoga sabora, jer je sve što je kao intelektualac radio bilo isključivo u funkciji utjecanja na »tok stvari« u Crkvi i u društvu. Taj »tok stvari« doduše, on nije uspio dovoljno skrenuti u željenom smjeru, ali je točno i to da sve što je rekao i napisao

– i što još uvijek govori i piše! – nije bilo rečeno uzalud. Naime, mnoštvo prijatelja i štovalaca koje je u tom nastojanju stekao među ljudima dobre volje, raznih političkih, idejno-svjetonazornih i vjerskih opredjeljenja, bjelodano svjedoči o tome kako se njegova riječ ipak čula i razumjela i da kao takva nije bila izgovorena u prazno. Upravo ovim zbornikom radova,² koji smo satkali svojim radovima njemu u čast, mi, njegovi prijatelji i štovatelji želimo uputiti dvije poruke:

1. Željko Mardešić svojim čestitim vjerničkim životom i neumornim intelektualnim radom nije govorio tek za sebe sama i za mir svoje duše, nego i za mnoge od nas koji smo od njega trajno učili, s nadom da smo ponešto i naučili, na čemu smo mu zahvalni. Njegova duša u tom pogledu može biti u potpunosti mirna.

2. Iako Željko Mardešić još uvijek govori i piše, to doista ne može biti protumačeno tek osobnom skrbi za vlastiti obraz u sutrašnjem danu, jer za čistoću svojega obraza u sutrašnjem danu on se – ovakvim svojim dosadašnjim životom i radom – pobrinuo na vrijeme.

On još uvijek piše samo stoga što i te kako ima što reći i jer se skromno nada – s pravom! – da i dalje ima onih koji takvo što žele čuti. A što se samoga toka stvari tiče, Željko zna da je duh Koncila duh Crkve, a duh Crkve je Duh Sveti koji jedini obnavlja lice zemlje. Željko Mardešić dovoljno je ponizan da prihvati činjenicu kako je i on »sluga beskorisni« i dovoljno kršćanin da uz sve to ne odustaje i na ovaj način ustrajno nastavlja činiti dobra djela. Zato mu mi, koji i te kako vidimo ta njegova dobra djela, odajemo priznanje na način da i za njih i za njega zahvaljujemo Ocu koji je na nebesima.

² *Dijalogom do mira. Zbornik radova u čast dr. Željku Mardešiću*, ur. Bože Vuleta, Ante Vučković i Ivan Milanović Litre, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2005, 624 str.